

SUOSITUKSET

NAAPURIAPU SUOMESSA

ASUKKAIDEN MAHDOLLISUUDET OSALLISTUA OMAN ASUINALUEENSA TURVALLISUUTTA JA VIIHTYISYYTTÄ LISÄÄVÄÄN TYÖHÖN

NAAPURIAPU-TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET RIKOKSENTORJUNTANEUVOSTOLLE

2014

Juha in memoriam

Rikoksentorjuntaneuvostolle.

Rikoksentorjuntaneuvosto asetti 23.10.2012 työryhmän, jonka päätehtäväksi annettiin sisäisen turvallisuuden ohjelmassa mainittujen eri alueille räätälöityjen naapuritiimi- tai naapuriapumallien kehittäminen. Työn pohjustamiseksi ryhmä kartoitti naapuriavun nykytilannetta Suomessa ja naapurimaissa kiinnittäen huomiota hyviin käytäntöihin. Työryhmän toimikausi oli 23.10.2012–30.4.2014.

Työryhmän asettamiskirjeessä todetaan, että

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa, jonka valtioneuvosto hyväksyi 14.6.2012, on toimenpiteenä 1 mainittu seuraava:

Asukkaiden turvallisuutta ja asuinalueiden viihtyisyyttä parannetaan ottamalla käyttöön naapuritiimi- tai apujärjestelmä. Räätelöidään toimintamalli kullekin alueelle sopivaksi. Toimintamallissa otetaan huomioon maahanmuuttajataustaisen väestön mukaan ottamisen edellyttämät erityistoimet.

Rikksentorjuntaneuvosto laatii toimintamallin käyttöönoton edellyttämän tukiaineiston kaikkien toimintaan osallistuvien käyttöön. Harvaan asutuilla alueilla toimintamallin kehittämisessä otetaan huomioon naapuriapuhankkeista saadut kokemukset.

Toteutus:

Tukiaineisto valmis vuonna 2014, käyttöönoton jälkeen pysyvää toimintaa

Tehtävän vetovastuu on osoitettu OM/rikksentorjuntaneuvostolle ja muut ohjelmassa mainitut vastuutahot ovat: SM, YM, Suomen kylätoiminta ry, yhteistyössä turvallisuussuunnittelusta vastaavien toimijoiden, ml. seurakunnat, kanssa.

Rikksentorjuntaneuvosto perusti tämän tehtävän toteuttamiseksi työryhmän, jonka toimikausi oli 23.10.2012–30.4.2014. Työryhmä antoi väliraportin 31.3.2013.

Työryhmän tehtävänä on ollut:

- *kartoittaa naapurivun nykytilanne Suomessa ja kiinnittää erityistä huomiota hyviksi todettuihin, innovatiivisiin ja lupaaviin käytäntöihin. Kartoituksessa on otettava huomioon erilaiset alueet ja toimintaympäristöt, kuten esimerkiksi*
 - *erilaiset kaupunkimaiset alueet ja harvaan asutut alueet*
 - *alueet, joissa naapurivun toimii, ja myös alueet, joissa tällaisen toiminnan käynnistäminen kohtaa huomattavia vaikeuksia*
 - *alueet, jotka eroavat toisistaan huomattavasti sosiaaliselta rakenteeltaan ja asukkaiden etnisen taustan suhteen*
- *hyödyntää selvityksessä tarpeellisessa määrin ulkomaisia kokemuksia naapurivun tapaisista järjestelmistä, kuten Ruotsin grannsamverkan ja Viron naabrivalve*
- *ehdottaa peruslähtökohdat naapurivun toimintamalleille ja niiden soveltamiselle*
- *ehdottaa tarvittaessa pilottihankkeen tai -hankkeiden käynnistämistä.*

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin pääsihteeri Pentti Lemmetyinen Settlementiliitto ry:stä ja jäseniksi sisäministeriön Poliisihallituksen edustajana ylikonstaapeli Pentti Tarvonen Helsingin poliisilaitokselta, projektipäällikkö/kyläasiamies Sirpa Pekkarinen Suomen Kylätoiminta ry/Keski-Suomen Kylät ry:stä, asiantuntija Titi Gävert Kirkkohallituksesta, asiakkuuspäällikkö Taina Hakamäki SATO:sta, erikoissuunnittelija Markus Alanko oikeusministeriöstä/rikosentorjuntaneuvoston sihteeristöstä, neuvotteleva virkamies Juha Toropainen ympäristöministeriöstä ja aluetyön päällikkö Päivi Männistö (alun perin aluetyön päällikkö Janne Typpi) Helsingin kaupungista/Kuntaliitosta. Työskentelyn alkuvaiheessa mukana olivat myös maahanmuuttajataustaisten asumiskysymyksiin erikoistunut PAKE-hankkeen projektipäällikkö, ylitarkastaja Nexhat Beqiri sisäministeriöstä ja FT, erikoistutkija Marketta Kyttä Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmästä, Aalto-yliopistosta. Myös Leena Nygård, Kirkkohallituksen harjoittelija, on osallistunut epävirallisena jäsenenä työryhmän työhön vuonna 2014 ja ollut avuksi raportin sisällön kommentaattorina. Lisäksi Karolina Henriksson, oikeusministeriön suunnittelija, on toiminut työryhmän alaprojektin Pohjoismaiden ministerineuvoston erillisrahoituksella toteutetun pohjoismaisen naapuriapu-hankkeen projektityöntekijänä. Työryhmän sihteeriksi pyydettiin erikoissuunnittelija Regina Järg-Tärno oikeusministeriöstä/rikosentorjuntaneuvoston sihteeristöstä.

Työryhmä on kokoontunut 19 kertaa. Työryhmä on tehnyt kenttätyötä ja käynyt vuoropuhelua mm. järjestö- ja vapaaehtoistoimijoiden, kansalaisliikkeiden, asukkaiden, virkamiesten ja tutkijoiden kanssa. Työskentelyssä on käytetty kokeilukulttuurin mukaisesti uusia työskentelytapoja, esimerkiksi kansalaisten kuulemiseen tarkoitettua otakantaa.fi-palvelua. Lisäksi on hyödynnetty mediayhteistyötä ja kansalaisraati- ja WorldCafe-menetelmiä sekä osallistuttu vapaaehtoistyöhön kentällä. Useammalla työryhmän jäsenellä on ammattitaitonsa lisäksi kokemusta vapaaehtois- tai järjestötyöskentelystä. Työryhmällä on ollut jalkautuva, verkostoituva ja dialoginen työote. Kenttätyöskentelyn kautta vuoropuhelua on käyty yli sadan henkilön kanssa. Lisäksi on viestitty työryhmän työstä ja ajatuksista kansalaiselle lehtijuttujen ja Otakantaa.fi-palvelun kautta. Kannustamalla paikallistoimijoita ja asukkaita naapuriapuun työryhmä on jo työskentelykautensa aikana pyrkinyt vaikuttamaan ja on vaikuttanutkin. Työryhmän työskentelytavat ovat edistäneet konkreettisesti naapuriavun toteutumista monella tavalla. Työryhmän kokoonpano edisti konkreettisesti myös kaksisuuntaista kotoutumisprosessia.

Naapuriapu terminä on osoittautunut monipuoliseksi ja työryhmän oma motto "Hyvää lisäämällä paha pienenee" motivoivaksi. Työryhmä on tarkastellut asukkaiden mahdollisuuksia osallistua asuinalueensa turvallisuutta ja viihtyisyyttä lisäävän työhön alkuperäistä toimeksiantoa – naapuriapua, naapuriapumalleja ja niiden toimintaedellytyksiä – laajemminkin. (Sisäisen turvallisuuden ohjelma toimenpide 5.1.1) Toimeksiannon mukaisten mallien ja järjestelmien luominen ei työryhmän mielestä välttämättä tuottaisi turvallisuuden tunnetta ja viihtyisyyttä silloin kun toimija on vapaa kansalaistoiminta eri lähtökohdista, eri alueilla ja erilaisissa tilanteissa. Kansalaisyhteiskuntaa ja paikallistoimijoita tulee kannustaa ja tukea mutta ei ulkopäin määrittää tämän tapaa toimia.

Naapuriapu-työryhmä luovuttaa kunnioittaen naapuriavun suositukset ja tausta-aineiston rikosentorjuntaneuvostolle. Suositusten toimenpide-esityksiä koskevat esimerkit ja havaitut kokemukset löytyvät tausta-aineistosta.

Kaikki, jotka ovat osallistuneet ja antaneet arvokasta aikaansa työryhmän toimintaan ovat ottaneet asian vakavasti. He uskovat ja toivovat, että tämä ei ole naapuriavun kehittämisen loppuraportti, jota tulevaisuudessa vastaavissa dokumenteissa vain muistellaan viittauksin. Tämä raportti on vasta alkua ja sen laatimiseen

käytetty aika ja resurssit ovat lupaus siitä, että tästedes naapuriapua ja asukkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa oman asuinalueensa turvallisuuden ja viihtyisyyteen kehitetään, tuetaan ja seurataan niin paikallisella kuin valtionkin tasolla.

Helsingissä 30 päivänä huhtikuuta 2014

Pentti Lemmetyinen

Sirpa Pekkarinen

Pentti Tarvonen

Titi Gävert

Markus Alanko

Taina Hakamäki

Juha Toropainen

in memoriam (toukokuu 2014)

Päivi Männistö

Regina Järg-Tärno

Sisällys

ESIPUHE.....	7
Tuntuvien muutosten aika Suomessa ja maailmalla.....	7
Naapuriapu.....	7
Ryhdytään kansalaisiksi.....	8
Naapuriapua muualla.....	8
PERUSLÄHTÖKOHDAT NAAPURIAVULLE	9
Turvallisuudentunne syntyy luottamuksesta ja vuorovaikutuksesta - ei piikkilangoista eikä valvontakameroista	9
I Kansalainen, asukas ja toimija	9
1. Kansalaisiksi ryhtyminen	9
2. Jokainen osaa jotakin ja yhdessä mitä vain	10
3. ”Tänään autan, huomenna pyydän ja saan itse apua.”	10
4. ”Yhden rikoksen torjuntaan tarvitaan koko kylä.”	11
II Kokonaisuus – Tukirakenteet ja toimintaympäristöt.....	11
5. Tukirakenne on organisoituneen vapaaehtoistoiminnan onnistumisen edellytys.....	11
6. Tiloja tarvitaan asukkaiden yhteistoimintaan.....	12
7. Yhteisöllisyyden edistämiseen tarvitaan joskus ”yhteisötalkkareita”	13
III Kokonaisuus – Verkostot ja viranomaiset.....	13
8. Verkostoyhteistyön vahvistaminen – toimijat verkostoitumaan!.....	13
9. Lainsäädäntöä on muutettava kansalaisyhteiskuntaa vahvistavaksi ja yhteisöllisyyteen kannustavaksi.....	14
10. Viranomaistyön ja kansalaistoiminnan rajapintojen tunnistaminen.....	15

Kuva: Regina-Järg Tärno

ESIPUHE

Tuntuvien muutosten aika Suomessa ja maailmalla

Yksi alkaneen vuoden keskustelunaiheista Suomessa on ollut julkisen talouden kestävyysvaje. Vajeen paikkaamiseen suunnitellaan miljardien säästötoimia ja kuntien velvollisuuksia kansalaisia kohtaan suunnitellaan vähennettäväksi. Talouden vaje ei ole ainoa vajeemme. Yhteiskunnassa kannetaan aiheellisesti huolta myös yhteisöllisyysvajeesta ja sosiaalisen kestävyuden vajeesta. Tämä kaikki muodostaa mahdottoman yhtälön hyvinvointivaltiolle. Universaalia, oikea-aikaista ja riittävää huolenpitoa ja palvelutarjontaa ei enää voida luvata julkisin varoin kaikille kansalaisille. Olemme tilanteessa, jossa on joko hyväksyttävä palveluiden karsiminen ja priorisointi ja sen myötä hyvinvoinnin nopea rapistuminen, tai keksittävä muita keinoja.

Globaalit talouden ja politiikan muutokset ja niiden kriisit ovat nyt nopeita ja niiden mekanismit ovat vaikeasti hallittavissa. Pahimmillaan ne iskevät suoraan paikallisyhteisöihin. Tämä haastaa meitä etsimään ja tunnistamaan rajapintoja ja yhteistyöasetelmia kansalaisten, hallinnon, paikallispolitiikan, yritysten ja järjestöjen välillä.

Naapuriapu

Rikoksantorjuntaneuvoston asettaman Naapuriaputyöryhmän tehtäväksi annettiin selvittää naapuriavun merkitystä kansalaisten turvallisuudentunteen näkökulmasta. Ryhmän työote oli jalkautuva ja kuluneen kahden vuoden aikana tapasimme kymmeniä kansalaisryhmiä, jotka rakentavat omalla toiminnallaan turvallista yhteisöä omissa naapurustoissaan. Huolimatta ihmisten sosio-ekonomisesta tai etnisestä taustasta, yhteinen viesti näyttää olevan sama. Turvallisuudentunne lisääntyy, kun omat naapurit tunnetaan eikä heitä tarvitse pelätä. Apua saa tarvittaessa ja osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia voi toteuttaa omassa lähiympäristössä. Ei se näytä olevan sen monimutkaisempaa.

Naapuriavusta puhuttaessa ajatus kääntyy usein menneeseen aikaan. Maaseutumaisessa elämäntavassa yhteisöllisyyden ja paikallisuuden perinne on ollut vahva. Suomessa kaupungistuminen on eurooppalaisittain melko uusi asia ja siksi kaupungeissa toimivan naapuriavun perinnekkin vielä ohut.

Asutusrakenteemme on voimakkaassa muutoksessa. Yhtäältä meillä on voimakkaasti kasvava pääkaupunkiseutu ja muut metropolialueet ja toisaalta tyhjenevä maaseutu. Yhtäällä taantuvat teollisuusalueet ja toisaalla uudet kaupunkien liepeille kasvavat pientaloyhteisöt, joiden asukkaat käyvät työssä muualla. Paikallisyhteisöiden rakennemuutos on voimakas, nopea ja kiihtyy yhä. Tämä kaikki asettaa naapuriavulle ja sen kehittymisen edellytyksenä oleville rakenteille omanlaisensa haasteet.

Osa rakennemuutoksesta näkyy siinä, että ihmisten luottamus poliittiseen päätöksentekoon on horjunut ja äänestysprosentti laskenut. Erityisesti tämä näkyy alueilla, joilla on eniten sosiaalista huono-osaisuutta. Näiden alueiden itseohjautuvuus uusien yhteisö rakenteiden luomisessa on hauras. Siellä tarvitaan apua ja innostamista.

Ryhdytään kansalaisiksi

Naapuriavuksi kutsutun kansalaistoiminnan kehittämiseen ja valtavirtaistumiseen tarvitaan muutoksia asenteissamme ja yhteiskunnan rakenteissa. Viime vuosiin saakka olemme lähinnä olleet hyvinvointivaltion veronmaksajia, äänestäjiä, kuluttajia ja asiakkaita, mutta kansalaisia emme ole oikein osanneet olla. Meillä ei ole siitä vahvaa perinnettä eikä meitä todellisuudessa ole siihen paljon kutsuttukaan. Hyvinvointivaltion muotoutuessa yhä selvemmin hyvinvointiyhteiskunnaksi myös julkisen vallan tulee tunnistaa kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudet olla luomassa sellaisia rakenteita, jotka mahdollistavat hyvän ja turvallisen elinpiirin ihmisille.

Askeleita tähän suuntaan otetaan kun valtaa luovutetaan kansalaisryhmille esimerkiksi kunnallisessa päätöksenteossa, asumisen uudistamisessa ja aluebudjetoinnissa. Lainsäädäntö laahaa kuitenkin kehityksen jäljessä, poliittiset päättäjät eivät tunnista kansalaisyhteiskunnan potentiaalia eivätkä kansalaisetkaan osaa sitä vielä kyllin äänekkäästi vaatia.

Suurten muutosten aikana julkinen sektori karsii, keskittää, ulkoistaa ja kilpailuttaa palveluitaan, yhtiöittää vanhoja kunnallisia palvelurakenteita ja muodostaa yhä vahvemmin siiloja, jotka eivät kommunikoi toistensa kanssa tai jopa kilpailevat keskenään. Tämä on ilmiö, joka muodostaa riskin kansalaisyhteiskunnan tasapainoiselle kehittymiselle. Ihmisten elämä ja yhteisöjen arki eivät mahdu yhteenkään siiloon, vaan edellyttävät laajojen kokonaisuuksien ymmärtämistä.

Naapuriapua muualla

Vahva kansalaisyhteiskunta ja ihmisten oma vastuunotto näyttäytyy muuallakin tärkeäksi tekijäksi turvallisuuden tunteen ja rikosentorjunnan näkökulmasta. Afrikkalaista sananpartta mukailien ”yhden rikoksen torjuntaan tarvitaan koko kylä”. Naapuriapu ja yhteisöllinen elämänmeno asuinalueilla eivät ole vain mukavia lisämausteita vaan sosiaalisen rikosentorjunnan ja jopa yhteiskuntarauhan kannalta olennaisia rakenteita.

Suomi ja muut pohjoismaat jakavat hyvin samantapaisen yhteiskuntarakenteen. Hyvinvointivaltion rakenteita ravistellaan muuallakin ja naapuriavun ja kaikenlaisen ihmisten oman vastuunoton perään kysellään. Tanskassa ja Ruotsissa on jo kokemusta siitä, että tyytymättömät ihmiset lähtevät kaduille. Molemmista maista on myös kokemuksia siitä, että niissä kaupunginosissa joissa naapuriavun ja yhteisöllisyyden henki on vahva, ongelmia on ollut vähemmän. Jos ongelmia on ollut, yhteisö on myös löytänyt keinoja niiden ratkaisemiseksi.

”Hyvää lisäämällä paha pienenee” oli Naapuriapu-työryhmän alkuoletus. Kymmenet tapaamamme ihmiset ja kansalaisryhmät omista yhteisöissään yksituumaisesti vahvistavat tätä ajatusta. Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen ja kumppanuuden henki kansalaisten ja julkisen hallinnon välillä kasvattavat sosiaalista pääomaa ja luovat luottamusta ja turvallisuutta.

Pentti Lemmetyinen, Naapuriapu-työryhmän puheenjohtaja

PERUSLÄHTÖKOHDAT NAAPURIAVULLE

Turvallisuudentunne syntyy luottamuksesta ja vuorovaikutuksesta - ei piikkilangoista eikä valvontakameroista

Asukkaiden turvallisuudentunne syntyy vuorovaikutuksesta, yhteisöllisyydestä ja myönteisistä kokemuksista. Vuorovaikutusta syntyy asukkaiden, viranomaisten ja alueen toimijoiden kesken ja välillä. Omat kokemukset ja mielikuvat vaikuttavat suuresti koettuun turvallisuudentunteeseen. Rikostilastot eivät kerro tästä paljoakaan. Viranomaiset eivät pysty ratkaisemaan kaikkia viihtyvyyden tai turvallisuuden puutteita. Yhteisöllisiä rakenteita vahvistamalla mahdollistetaan ihmisten itsensä luomat ratkaisut asuinalueidensa ongelmiin.

Yhteisöllisyyden ja luottamuksen vahvistaminen asukkaiden ja viranomaisten kesken on tehtävä mahdollisimman helpoksi. Tämä edellyttää uudenlaisten toimintamallien ja rakenteiden, kuten kansalaisraatien ja turvallisuuskävelyjen, aitoa hyödyntämistä. Kansalaisille tulee antaa konkreettinen mahdollisuus vaikuttaa oman asuinalueensa kehittämiseen esimerkiksi osallistavan budjetoinnin kautta.

Työryhmä ei pitänyt tarpeellisena käynnistää erillisiä uusia pilottihankkeita. Sen sijaan raportin taustaineistoon on kuvattu lukuisia jo toiminnassa olevia hankkeita ja toimintamuotoja, jotka voivat toimia pilottihankkeiden tavoin innostajina ja esimerkkeinä naapuriavusta.

Työryhmän työskentelyn ansiosta käynnistyi Pohjoismaiden ministerineuvostojen erityisrahoituksella hanke, joka kartoittaa pohjoismaisia esimerkkejä naapuriavun ja asukkaiden mahdollisuuksista vaikuttaa oman asuinalueensa turvallisuuteen ja viihtyisyyteen. Tulokset raportoidaan syksyllä 2014 Pohjoismaiden ministerineuvostojen TemaNord sarjassa.

Tämä raportti on yksi askel eteenpäin suomalaisen turvallisuuden edistämiseksi. Naapuriapu-työryhmä ehdottaa, että rikosentorjuntaneuvosto edistää, seuraa ja raportoi yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa tässä raportissa esitettyjen toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta.

I Kansalainen, asukas ja toimija

1. Kansalaisiksi ryhtyminen

Kansalaisuus on kokemus, joka ei tarkoita tässä raportissa vain tietyn valtion kansalaisuutta, ihmisten oikeuksia tai velvollisuuksia yhteiskunnassa. Se on myös kokemus osallisuudesta ja olemassaolon merkityksestä. Tätä kokemusta vahvistavat osallistuminen kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan.

Kansalaistoiminta on kaikkea sitä mitä tehdään yhteiseksi hyväksi vastikkeetta. Vapaaehtoistoiminta on yksi kansalaistoiminnan muoto. Vapaaehtoistoiminta ja toisten ihmisten auttaminen eivät ole ikäsidonaisia. Niitä voidaan edistää sisällyttämällä vapaaehtoistoiminta jo osaksi esi- ja perusopetusta. Yritykset ja työyhteisöt voivat edistää vapaaehtoistoimintaa tukemalla hankkeita sekä mahdollistamalla työntekijöiden osallistumisen toimintaan.

2. Jokainen osaa jotakin ja yhdessä mitä vain

On tuhlauksia olla hyödyntämättä inhimillisiä resursseja. Yksilöillä on monenlaisia tietoja ja taitoja. Toisaalta asuinalueella toimivilla organisaatioilla ja työpaikoilla on monimuotoisesti käyttöön otettavia resursseja ja osaamista. Yritykset voivat tukea yhteisöjä muutenkin kuin sponsoreina, esimerkiksi tarjoamalla osaamistaan, tilojaan, laitteitaan ja henkilöstöään. Oman lähialueen kehittäminen on konkreettinen tapa kehittää yrityksen yhteiskuntavastuuta. Olennaista on valjastaa kaikki alueella oleva osaaminen ja innostus yhteiseen tekemiseen. Asuinalueiden turvallisuuden ja viihtyisyyden edistämiseksi tavoitteena tulee olla mahdollisimman laajat ja kaikille avoimet verkostot. Yhteiskunnalla ei ole varaa jättää kansalaisten ja yhteisöjen taitoja käyttämättä.

Alueiden yhteistoiminta voi olla hyvin konkreettista. Esimerkiksi koululaisten toteuttamaa lähialueen siistimistä voitaisiin tehdä yhdessä alueella toimivien yritysten henkilökunnan kanssa. Kunta ja alueen julkiset ja yksityiset toimijat voivat yhteisillä talkoilla siistiä liikenneturvallisuutta vaarantavaa kasvillisuutta. Esimerkkejä toimintamalleista voi ottaa erilaisista tempauspäivistä, joissa osallistumiskynnys on hyvin matala ja erityistä huomiota on kiinnitetty monimuotoisiin viestintäkanaviin mahdollisimman laajan osallistujajoukon mukaan saamiseksi.

Yhteiseen toimintaan osallistuminen on mahdollisuus, ei velvoite. Mitä helpommaksi eritasoinen osanottaminen on tehty, sitä varmemmin jokainen löytää oman mahdollisuutensa osallistua. Yhteisellä toiminnalla on konkreettisten tulosten lisäksi myönteinen vaikutus koettuun turvallisuudentunteeseen ja viihtyvyyteen.

Naapuriapu voi olla konkreettista apua yksittäisten henkilöiden kesken. Se voi olla jokapäiväistä toisen huomioimista tai järjestäytyneempää vapaaehtoistoimintaa. Järjestäytyneessä vapaaehtoistoiminnassa vapaaehtoiseksi ilmoittautuva haastatellaan, jotta hänelle voidaan räätälöidä juuri hänen osaamistaan ja kykyjään hyödyntävä tehtävä ja hänelle järjestetään mahdollisuus omaan kehittymiseen. Vapaaehtoistoiminnassa oleville tulee tarjota työnohjausta ja vertaistukea.

TOIMENPIDE-ESITYS: Työttömien mahdollisuuksia osallistua kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan tulee edistää. Tämä tulee tehdä niin, ettei se vaaranna työttömän toimeentuloa.

3. "Tänään autan, huomenna pyydän ja saan itse apua."

Joskus autettavalle voi muodostua kokemus kiittolisuudenvelasta, riippuvuudesta tai auttajan rasittamisesta. Avunsaaja voi tuntea syyllisyyttä ja häpeää avuntarpeestaan. Haasteita voivat olla myös kieli- ja kulttuurierot. Joillekin avun pyytäminen on helppoa, toisille vaikeaa.

Kun jokaisen osaamisella nähdään olevan käyttöarvoa, avun tarjoamisesta tulee luonnollista ja luontevaa. Tämä tuottaa tunteen vastavuoroisuudesta ja syntyy naapuruuden henki: "Tänään autan, huomenna pyydän ja saan itse apua." Pysyvän auttamis- ja vapaaehtoistoiminnan mahdollistaminen luo turvaverkon, joka hyödyttää koko yhteisöä.

Avun tarjonnan ja kysynnän kohtaamiseen on olemassa erilaisia keinoja. Luontaisen tiedonkulun ja perinteisen naapuriavun lisäksi on olemassa järjestäytyneitä vapaaehtoisen avun välittämistä.

4. "Yhden rikoksen torjuntaan tarvitaan koko kylä."

Silloin, kun asuinympäristö koetaan epäsiistiksi tai turvattomaksi, käännetään usein ainoastaan viranomaisten puoleen tai ollaan vain piittaamattomia. Ei huomata, mitä itse henkilönä tai yhteisönä voitaisiin tehdä sekä ennakoivasti että korjaavasti. Sen sijaan jopa pelätään puuttumisen mahdollisia seurauksia. Epäkohtiin puuttuminen on kuitenkin tärkeää naapuriapua ja osoitus yhteisövastuusta. Toimiva yhteisö ennaltaehkäisee rikoksia. Välinpitämättömyys ja laiminlyönnit vähenevät kun ilmoittamiskynnys ja kiinnijäämisriski madaltuvat.

Kun asioista ensin sovitaan yhdessä, voidaan oikeutetusti ottaa epäkohdat käsittelyyn ja tarkasteluun. Jo nyt on käytössä monia tapoja, joilla etukäteen sovitaan yhteisön pelisäännöt, toleranssi- tai hälytysrajat, korjaavat toimenpiteet, sanktiot ja korvausmenettelyt. Tällaisia ovat esimerkiksi koulujen sisäiset sopimukset nollatoleranssista koulukiusaamiselle, yhteisesti sovitut kotiintuloajat sekä asukastilaisuuksien ja kyläkokousten yhteiset sopimukset.

Naapurisovittelua voidaan käyttää työmenetelmänä naapureiden välisissä kiistoissa. Sovittelu on tärkeää riitatilanteiden ennaltaehkäisyä. Tästä on Suomessa jo hyviä kokemuksia. Lievemmissäkin tapauksissa naapureiden kesken riitautuminen vaikuttaa merkittävästi asumisviihtyvyyteen.

TOIMENPIDE-ESITYS: Tulee aktiivisesti tarjota tietoa ja taitoa kaikenikäisten kansalaisten omista oikeuksista puuttua epäkohtiin.

TOIMENPIDE-ESITYS: Puolueetonta naapurisovittelutoimintaa tulee edistää viranomaisten, asuntoja omistavien yritysten ja yksittäisten taloyhtiöiden toimesta.

II Kokonaisuus – Tukirakenteet ja toimintaympäristöt

5. Tukirakenne on organisoituneen vapaaehtoistoiminnan onnistumisen edellytys

Vapaaehtoistoiminnalla on sosiaalisen rikosentorjunnan näkökulmasta merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä. Tämä edellyttää rakenteita ja resursseja. Vapaaehtoistoiminta on edullista, mutta ei ilmaista.

Organisoituminen luo vapaaehtoistoiminnalle pysyvyyttä ja luottamusta. Organisoituneessa vapaaehtoistoiminnassa huolehditaan kansalaisjärjestöjen tapaan tarvittavista vastuista ja velvollisuuksista kuten työsopimuksista, hyvinvoinnin tukemisesta ja palkkioista. Osaamista tarvitaan markkinoinnissa, verkostoitumisessa, tiedottamisessa, verotusasioissa ja toimitilakysymyksissä. Sopimuksellinen ja laadukas vapaaehtoistoiminta edellyttää myös koordinoinnin osaamista. Tarvitaan koordinoijia, jotka tuottavat vapaaehtoistojille työhönsä, vertaistukea ja koulutusta.

Riskien ja vastuukysymysten liiallinen korostaminen saattaa toisaalta johtaa toimintakynnyksen nousemiseen. Haasteena on löytää alueellisen vapaaehtoistoiminnan koordinoinnista vastuun kantava taho etenkin harvaan asutuilla seuduilla.

6. Tiloja tarvitaan asukkaiden yhteistoimintaan

Yhdessä tekeminen hyödyttää enemmän kuin saman asian tekeminen eri tahoilla erikseen. Yhteistoiminta edellyttää suunnittelua ja helposti saavutettavia kohtaamispaikkoja.

Tiloja järjestöjen ja yhteisöjen hallintaan

Kuntien ja yrittäjien tuottamien palvelujen keskittämisen myötä toimitiloja on jäänyt tyhjilleen. Keskeisellä paikalla olevan tyhjäksi jääneen rakennuksen voisi osoittaa asukkaiden, yhdistysten ja järjestöjen toimintataloksi, jossa olisi riittävän isoja tiloja toiminnalliseenkin ryhmätyöskentelyyn. Monet kylä- ja asukastalot sekä yhteiset kokoontumistilat ovatkin entisiä kyläkouluja ja -kauppoja, vanhainkoteja tai päiväkoteja. Talot voisivat toimia entistä laajemmin useampien järjestöjen toimitiloina ja monipuolisina palvelukeskuksina.

Samoissa tiloissa toimiminen edistää yhteistyötä. Isommat järjestöt tai yhteisöt voivat koordinoida yhteisten tilojen hallintaa ja mahdollistaa näin pienempien järjestöjen, yhteisöjen ja omaehtoisten ryhmien toimintaa. Yhteinen tila järjestöhotellin tapaan voi toimia kannustimena yhteiselle varainhankinnalle ja kumppanuudelle.

Julkisten tilojen käyttöasteen nostaminen

Julkisten tilojen yhteiskäyttöä tulee lisätä sillä ajatuksella, että kiinteistöä käyttäisivät pääkäyttäjän lisäksi muutkin toimijat, joita voitaisiin kohdella yhdenvertaisina tilantarvitsijoina. Kun tila ei ole varsinaisen haltijan käytössä, voisi sitä tarjota asukkaiden käyttöön. Esimerkiksi lähikoulun liikuntasali tai terveyskeskuksen kokoushuone voivat olla asukkaiden käytössä rinnakkain pääkäyttäjän kanssa.

Toimitilojen maksullisuus pakottaa useat vapaaehtoisresurssein toimivat järjestöt ja yhdistykset varainhankintaan, mikä kuormittaa varsinaisen toiminnan toteuttamista. Jotta järjestöjen ja yhdistysten toimijat voivat keskittyä varsinaisen toimintaansa, tulee edistää yhteisölliseen käyttöön soveltuvien toimitilojen käyttömahdollisuuksia ja sujuvoittaa maksukäytäntöjä. Yritykset voivat olla järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden kumppaneita myös tilakysymyksissä. Eräät kaupalliikkeet ovat luoneet yhteisöllisiä tiloja yhteistyössä nuorten kanssa. Asuintaloissa ja kaupunkikortteleissa asunto-osakeyhtiöt voivat antaa tiloja asukastoiminnalle.

Toimitilojen yhteiskäytön herättämille käytännön kysymyksille on erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. On tärkeää määritellä, mitkä tahot vastaavat tilojen käyttämiseen liittyvistä kustannuksista ja vastuista ja ketkä ovat relevantteja neuvottelukumppaneita näistä sovittaessa. Yhteisiä intressejä tilojen käyttäjille, haltijoille ja huoltajille ovat sopimukset, vastuunjako ja kustannusten jakaminen ja kantaminen. Julkisten tilojen lukitusongelmat voidaan ratkaista esimerkiksi sähkölukituksella, jonka muuttuva PIN-koodi on käyttäjäkohtainen tai luovutetaan tarveajaksi vapaaehtoistoimijoille.

TOIMENPIDE-ESITYS: Julkisten tilojen omistajuutta tulee ajatella uudella, yhteisöllisyyttä ja asukastoimintaa mahdollistavalla tavalla: "Kunnan tilat ovat kuntalaisten tiloja."

7. Yhteisöllisyyden edistämiseen tarvitaan joskus ”yhteisötalkkareita”

Kiinteistön omistajalla on talostaan ja omaisuudestaan isännänvastuu. Kiinteistön hoitoon ja huoltoon liittyviin epäkohtiin on helppo tarttua. Talon isännöinti, huolto ja puhtaanapito voivat olla kunnossa, mutta kenelläkään ei ole vetovastuuta sosiaalisesta yhteistoiminnasta ja yhteisöllisyydestä. Puutteet sosiaalisessa välittämisessä ja turvallisuuden kokemisessa jäävät helposti huomiotta tai ne ohitetaan.

Yhteisöllisyys ei synny pelkistä tiloista, etenkin jos tiloilla on monia erilaisia käyttäjiä. Tilalla olisi hyvä olla kasvat. Tehtävä voidaan antaa esimerkiksi asukkaista valittavan taloisännän tai kylätalkkarin suoritettavaksi, mahdollisesti korvausta vastaan.

Kokoontumistilan pitäminen avoimena ja matalakynnyksisenä edesauttaa kaikkia halukkaita käyttämään tilaa yhdenvertaisesti. Taloisäntä neutraalina toimijana varmistaa tilan tasapuolisen ja yleishyödyllisen käytön sekä motivoi asukkaita vaikuttamaan ja toimimaan yhteiseksi hyväksi. Yhteisten asioiden hoito ja toimijoiden ristiriitojen ennaltaehkäisy vahvistaa yhteistoimintakykyä ja lisää turvallisuuden tunnetta. Kun omassa talossa tottuu toimimaan yhdessä naapureiden kanssa, voi samalla asenteella rakentaa yhteistyötä naapuritalojen ja sitä kautta asuinalueen kesken.

TOIMENPIDE-ESITYS: Yhteisten tilojen yhteyteen tulisi nimetä toimija edistämään yhteisöllisyyttä samaan tapaan kuin tilojen puhtaanapidossa ja kiinteistönhoidossa.

III Kokonaisuus – Verkostot ja viranomaiset

8. Verkostoyhteistyön vahvistaminen – toimijat verkostoitumaan!

Asuinalueilla on jo luonnostaan monta toimijaa: asukkaat, kunta, viranomaiset, seurakunnat, asunto-osakeyhtiöt, järjestöt ja paikalliset yritykset. Usein nämä toimivat toisistaan tietämättä. Tämä on resurssien tuhlausta ja aiheuttaa jopa tavoitteiden päällekkäisyyttä. On tärkeää oivaltaa, että käytössä on vain yksi yhteinen ”lompakko”. Riittämätön kommunikointi toimijoiden välillä ja asukkaiden kanssa saattaa aiheuttaa sen, että kaikki panostavat tai vetäytyvät samanaikaisesti ja yhteisvaikutus kääntyy toiminnan tarkoitusta vastaan. Yhteistoiminnalla saataisiin prosesseihin pitkäjänteisyyttä, esimerkiksi limittämällä hankkeita peräkkäin päällekkäisen työskentelemisen sijaan. Asukkailla on arvokasta tietoa alueen tarpeista ja mahdollisuuksista. He eivät kuitenkaan ole ainoastaan informaation lähteitä tai asiakkaita vaan kumppaneita, aktiivisia toimijoita.

Onnistuneen yhteistyön edellytyksiä ovat luottamus, kunnioitus, avoin ja läpinäkyvä yhteistyö toimijoiden kesken sekä samalla puolella työskentelemisen asenne. Nämä edellyttävät organisaatioiden sisällä avointa suhtautumista toisiin alueen toimijoihin. Toiminnan vaikuttavuuden edistämiseksi tulee etsiä tapoja nähdä eri toimijoiden työ osana suurempaa kokonaisuutta. Olennaista on myös panostaa avoimeen viestintään. Alueelliset portaalisivut tai muut yhteiset viestintäkanavat voivat toimia verkottumisen apuna. Yhteinen tila voi olla myös virtuaalinen.

Yhteistyö kulminoituu usein rahaan. Rahoitusmallien ehdoissa on yhteistyön esteitä ja hidasteita eri tavoin organisoituneille toimijoille. Niiden purkaminen tai välttäminen voi olla hankalaa. Toimintamäärärahojen lisäksi yhteisenä resurssina kannattaa nähdä tilojen yhteiset käyttömahdollisuudet ja palkattujen

työntekijöiden työaika. Työntekijöiden perinteisiä toimenkuvia uudelleen tarkastellen löydetään aluetta ja yhteisöä paremmin palvelevia tapoja toimia. Arvokas resurssi on myös vapaaehtoisten toimintaan antama aika.

9. Lainsäädäntöä on muutettava kansalaisyhteiskuntaa vahvistavaksi ja yhteisöllisyyteen kannustavaksi

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta on monialaista, poikkihallinnollista ja jatkuvassa kehityksessä. Perinteisten järjestöjen rinnalle on viime vuosikymmenten aikana noussut yhä enemmän epämuodollista, usein verkostojen ja verkon kautta tapahtuvaa kansalaistoimintaa. Nykyinen lainsäädäntö ei tunnista uudenlaisen kansalaistoiminnan ideaa, vaan esimerkiksi verottaa aikapankkitoimintaa ja heikentää työttömien mahdollisuuksia osallistua vapaaehtoistoimintaan. Lainsäädännössä käytetty kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa koskeva käsitteistö tarvitsee selkiyttämistä: mitä tarkoitetaan järjestöjen taloudellisesta ja omista lähtökohdista tapahtuvalla toiminnalla, mitä uudella, epämuodollisella tai vapaamuotoisella kansalaistoiminnalla tai vapaaehtoistyöllä.

Lainsäädännön ja sen tulkinnan tulisi kannustaa ja mahdollistaa kansalaistoimintaa eikä asettaa sille rajoitteita. Naapuriaputyöryhmä kannattaa vapaaehtoistyön esteiden ja ongelmakohtien selvittämistä. Lisäksi työryhmä kannattaa vapaaehtoistoiminnalle omaa lakia ja aikapankkitoiminnalle verovapaata selvitysaikaa hyvinvointia edistävän toiminnan mahdollistamiseksi ja yhteiskunnallisten vaikutusten arvioimiseksi.

Järjestäytymättömät toimijat jäävät esimerkiksi RAY-tuen ja monen kuntatuen ja valtionavun ulkopuolelle. Järjestötoiminnan, kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön toiminta-avustuksia tulee kehittää niin, että ne kannustavat aktiiviseen kansalaisuuteen pakottamatta toimijoita järjestäytyneeseen toimintaan. Tästä esimerkkinä ovat ketterät rahoitukset kuten työ- ja elinkeinoministeriön käyttämä flat rate -rahoitusmalli, välittäjäorganisaatiot ja paikallisbudjetit.

Osallisuuden kehittämisessä asukkaiden aidot vaikutusmahdollisuudet ovat keskeisiä. Usein arkikokemukset osoittavat, että todellisia vaikuttamiskanavia on vaikea löytää, tunnistaa ja hyödyntää, eikä niiden vaikuttavuudesta ole varmuutta. Uusien vaikuttamiskanavien luomisesta ja hyödyllisyydestä tulee huolehtia ja niistä tulee aktiivisesti tiedottaa.

TOIMENPIDE-ESITYS: Nykyisen kuntalain § 27 mahdollistaa kansalaisten kuulemisen ja osallisuuden. Kuntien tulee käyttää tätä mahdollisuutta enemmän ja laintulkintaa tulee terävöittää kuntia velvoittavaksi. Koottu tieto paikallisista vaikuttamismahdollisuuksista tulee olla helposti saatavilla.

TOIMENPIDE-ESITYS: Rikoksentorjuntaneuvoston Kansallinen rikoksentorjuntaohjelma Turvallisuustalkoot (1999) päivitetään tämän päivän kansalaisuutta ja kansalaisyhteiskuntaa palvelevaksi. Ohjelman tulee tunnistaa kansalaisten vaikuttamiskeinot ja -mahdollisuudet rikosten ennaltaehkäisyssä ja koetun turvallisuuden edistämiseksi. Vastaavasti lisätään rikoksentorjuntaneuvoston kokoonpanoon kansalaisyhteiskunnan toimijoita.

10. Viranomaistyön ja kansalaistoiminnan rajapintojen tunnistaminen

Jokaisella hyvinvointiyhteiskunnan kansalaisella on oikeus reagoida kielteisiin ilmiöihin ja asioihin omassa asuinympäristössään. Jokainen on vastuussa itsestään mutta myös muista.

Julkisen vallan tehtävien ja kansalaistoiminnan välinen raja on pidettävä selvänä edistettäessä kansalaisaktiivisuutta rikosentorjunnassa. Suomalaisen yhteiskunnan selkäranka on viranomaiselle määrätyt tehtävät ja oikeudet. Haja-asutusalueidenkin turvallisuuspalvelut tulee järjestää viranomaisvoimin. Poliisin rinnalle ei pidä kehittää hätävarjelu- ja kiinniotto-oikeuksiin tukeutuvaa kansalaistoimintaa ihmisten ja omaisuuden suojelemiseksi tai rikollisten kiinniottamiseksi. Turvallisuuteen liittyviä tehtäviä ei tule siirtää kansalaisyhteiskunnalle, vaan sen voima on muualla.

